

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

AGNIESZKA ZALEWSKA-MELER¹

Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

ORCID 0000-003-1924-2790

Zgłoszono: 4.03.2023; zrecenzowano: 31.07.2023; zaakceptowano do druku: 8.08.2023

POSTPANDEMICZNY (NIE)POKÓJ EGZYSTENCJALNY JAKO WYZWANIE EDUKACYJNE – DZIAŁANIA I DYLEMATY

POST-PANDEMIC EXISTENTIAL (UN)PEACE AS EDUCATIONAL CHALLENGE – ACTIVITIES AND DILEMMAS

Abstract: The aim of the presented text was to draw attention to values that are not always realized and are important for the quality of human life, and the ways of experiencing them can be used to model and rebuild health resources. The problem was related to the question: to what extent can education for peace become significant for the reinterpretation of the category of positive health in the context of traumatic experiences during the COVID-19 pandemic? The answer was obtained by tracing the ways of defining and experiencing peace, determining the mechanisms accompanying education for/for peace, and placing health among vital values. The conclusion presents the interconnections of the culture of peace and hygiene culture in relation to the culture of education in order to recognize and reduce in educational practice the anxieties and existential void caused by the pandemic.

Keywords: peace category, education for peace, education for peace, hygienic culture, COVID-19 pandemic, quality of life

Streszczenie: Celem prezentowanego tekstu było skierowanie uwagi na nie zawsze uświadczone wartości istotne dla jakości życia człowieka, których sposoby przeżywania mogą posłużyć modelowaniu i odbudowywaniu zasobów zdrowotnych. Problem związany z pytaniem: w jakim

---

¹ **Agnieszka Zalewska-Meler** – doktor habilitowana w dziedzinie nauk o kulturze fizycznej, profesor Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku, kierownik Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Nauk. Zainteresowania badawcze: edukacja fizyczna, edukacja zdrowotna, jakość życia osób z niepełnosprawnościami, oczekiwania edukacyjne wobec współczesnego nauczyciela, doświadczanie kultury fizycznej i zdrowotnej w okresie wczesnego i średniego dzieciństwa. Autorka prac dotyczących obszaru pedagogiki kultury fizycznej, pedagogiki przedszkolnej, metodologii badań jakościowych. Adres e-mail: agnieszka.zalewska-meler@upsl.edu.pl

zakresie edukacja dla pokoju może stać się znacząca dla reinterpretacji kategorii zdrowia pozytywnego w kontekście traumatycznych doświadczeń czasu pandemii COVID-19? Pozyskaniu odpowiedzi posłużyło prześledzenie sposobów definiowania i przeżywania pokoju, określenie mechanizmów towarzyszących wychowanie do/dla pokoju, sytuowanie zdrowia pośród wartości witalnych. W konkluzji przedstawiono wzajemne powiązania kultury pokoju, kultury higienicznej w odniesieniu do kultury edukacji dla rozpoznawania i redukowania w praktyce wychowawczej niepokojów i pustki egzystencjalnej spowodowanych przez pandemię.

Słowa kluczowe: kategoria pokoju, wychowanie dla pokoju, edukacja dla pokoju, kultura higieniczna, pandemia COVID-19, jakość życia

Wprowadzenie

Kategoria pokoju należy do pojęć obecnych w tekstach starożytnej myśli filozoficznej, gdzie na drodze rozważań aksjologicznych dociekano nie tylko jej wykładni, ale i źródeł. Rozważania o pokoju stanowiły składową analiz poświęconych państwu (Platon, Arystoteles, Lucretius Carus, Cynceron, Makcjusz Plautus)², gdzie w pokoju upatrywano warunek ich trwałości oraz rozwoju ich mieszkańców. Narodziny religii chrześcijańskiej usankcjonowały pokój jako prawo boskie, mające na celu dobro wszystkich ludzi. To głębokie przekonanie znalazło odzwierciedlenie w filozofii Orygenesusa, Laktancjusza, Tertuliana, którzy nie przyjmowali żadnego usprawiedliwienia dla wojen³. Obejmujące kilka wieków zjawisko sakralizacji wojen, zapoczątkował św. Augustyn, gdzie dominującym stało się przekonanie, iż wojny rodzą się z dążenia do pokoju (1953, s. 42-46). Wojna – jak ujął to Józef Borgosz – jest tu pojmowana w kategorii:

[...] rywalizacji opatrnościowych planów na Ziemi – planów wyznaczających zarówno władców królestw, jak i czas ich trwania i panowania (Borgosz, 1989, s. 63).

-
- 2 Prace zawierające odniesienia do problematyki pokoju/wojny to: 1) Platon (1958). *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg praw*. T. I, II, tłum. Witwicki W., Warszawa: PWN, 2) Arystoteles (1953). *Polityka*, tłum. Piotrowicz L., Wrocław: Wydawnictwo Zakład im. Ossolińskich, 3) Lucretius T.C. (1957). *O naturze wszechrzeczy*, tłum. Szymański E., Kraków: PWN, 4) Cicero M.T. (1960). *Pisma filozoficzne*. T. II, tłum. Kornatowski W., Kraków: IW PAX, 5) Plautus (1931). *Komedje*, T. I, tłum. Przychocki G., Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- 3 Owi myśliciele wczesnochrześcijańscy dostrzegali konflikt sumienia i obowiązku między Dekalogiem (zwłaszcza przykazaniem I i V), a służeniem chrześcijan w armii i braniem udziału w konfliktach zbrojnych. Nowym orężem walki miały być: słowo, modlitwa, przykład własny oraz szlachetne postępowanie (Borgosz 1989, s. 58-59).

W augustiańską koncepcja wojen, wpisywała się koncepcja wojen św. Bernarda z Clairvaux oraz Rajmunda z Agiles, którzy uzasadniali prowadzenie wojen krzyżowych boskimi planami rządzenia światem. Wojny krzyżowe, stanowiły apogeum sakralizacji wojen, które doczekały się krytyki dopiero w okresie renesansu (Niccolo Machiavelli, Franciszek Vitoria, Alberico Gentili, Hugo Grocjusz, Tomasz Moore, Tomasz Campanella, arianie polscy, Jan Amos Komeński)⁴, gdzie coraz silniej akcentowano pokojowe rozstrzyganie sporów (Wesołowska 1993, s. 7-11). Problematyka zachowywania pokoju była istotna również dla francuskich racjonalistów – pokój utożsamiano z jednostkowym i społecznym dążeniem do naturalnego stanu harmonii wewnętrznej i zewnętrznej, dającej podstawy budowania nowych społeczności ludzkich. Prawo natury, nakazujące człowiekowi dążenie do pokoju i jego podtrzymywanie, stanowiło teoretyczne uzasadnienie teorii umowy społecznej Tomasza Hobbesa (1954, s. 42). Pokój postrzegany był tu jako idea wolnościowego funkcjonowania człowieka, podporządkowana uczuciom i rozumowi, gdzie cieniem kładła się starożytna koncepcja rozumienia wojen i stanowienia pokoju. Rozważaniom o pokoju wieczystym, Immanuel Kant (1993, s. 53-55) nadaje

---

4 Poglądy w zakresie postrzegania statusu wojny i wartości pokoju to: 1) N. Machiavelli – koncepcja wojen nieuniknionych/sprawiedliwych, 2) F. Vitorii – rozważania o prowadzeniu wojny w sytuacji braku współpracy i wolnego handlu, 3) A. Gentili i H. Grocjusz – koncepcja pokoju gwarantowana swobodną rywalizacją ekonomiczną, 4) T. Moore i T. Campanella – stanowienie pokoju oparte na upowszechnianiu wartości godności człowieka, gdzie wojna to akt okrucieństwa i upadku moralności, 5) Ch. Montesquieu – podzielenie przekonania Machiavellego dotyczącego wojen sprawiedliwych (obrona niepodległości) i niesprawiedliwych (wynikających z najazdów dla zysków), 6) J.J. Rousseau – sprowadzenie istoty wojny do relacji międzypaństwowych, nie zaś relacji wynikających z konfliktów jednostkowych, 7) D. Diderot – pojawianie się wojen podyktowane uprzedzeniami i stereotypami, upatrywanie pokoju w dostępie do wiedzy i racjonalnym postępowaniu. Na rodzimym gruncie, kategoria pokoju stała się przedmiotem rozważań polskich arian, którzy odwoływali się do typologii wojen obronnych i zaborczych. Tematyka pokoju pojawiła się również w tekstach A. Frycza Modrzewskiego oraz S. Staszica, S. Leszczyńskiego, dla których uzasadnieniem dla konfliktów zbrojnych była obrona wolności i własności w myśl zasady: gdzie nie zachodzi potrzeba obrony, tam nie zachodzi i ustaje prawo wojny. Teksty źródłowe: Machiavelli N. (1984). *Książę*, tłum. Nanke C., Wrocław-Warszawa-Kraków: PIW, More T. (1954). *Utopia*, tłum. Abgarowic K., Warszawa: IW PAX, Campanella T. (1954). *Państwo Słońca*, tłum. Kornatowski W., Warszawa: IW PAX, Rouseau J.J. (1948). *Umowa społeczna*, tłum. Peretiatkowicz A., Łódź: Marian Ginter. Księgarnia Wydawnictw Prawniczych i Naukowych, Diderot D.(1953). *Wybór pism filozoficznych*, tłum. Rodoziński A.J., Hartwig J., Warszawa: PIW, Modrzewski A.F. (1953). *Dzieła wszystkie*. T.I., Warszawa: PIW, Staszic S.(1959). *Ród ludzki*. T. I-III. Warszawa: PWN oraz Rosa R.(2005). *Filozofia i edukacja do bezpieczeństwa*. Siedlce: Wydawnictwo AP, Lechicka J.(1953). *Rola dziejowa S. Leszczyńskiego oraz wybór z jego pism*. Toruń: Towarzystwo Naukowe.

status założeń etycznych, w myśl których człowiek kierujący się imperatywem kategorycznym udaremnia pojawianie się wojen, będących następstwem zdrady wartości, zwątpienia, niskiego statusu moralności społecznej. W takiej koncepcji, pokój wymagał aktu stanowienia, a zatem starań dokonujących się w klimacie tzw. gościnności, rozumianej jako obdarzanie się szacunkiem oraz dążeniem do równouprawnienia w wymiarze ogólnoludzkim (Stadtmuller-Wyborska, 1991, s. 14-16). Początek XIX wieku przynosi pierwsze w historii demonstracje antywojenne oraz ustanowioną od 1901 roku – pokojową Nagrodę Nobla. Pokój staje się przedmiotem szczególnego zaangażowania postaci świata kultury (Henryka Manna, Martina Andersena-Nexo, Bertranda Russella, Alberta Einsteina, Mahatmę Ghandiego – dostrzegających rolę wychowania do pokoju jako szansy na jego realne urzeczywistnienie) oraz społecznej nauki Kościoła rzymskokatolickiego, upatrującej w pokoju fundamentalnej wartości człowieka jako osoby ludzkiej. Pokój nie jest postrzegany wyłącznie jako kategoria filozoficzna rozpatrywana w pryzmacie braku wojen. Jest podstawą porządku świata, którego źródłem jest wspólne dobro jako znak sprawiedliwości (Jan Paweł II, 2005, s. 3), obecna w relacjach międzyludzkich miłość (pojednanie), szacunek wobec praw ludzkich oraz wysokie kwalifikacje moralne. Prezentowaną wizję pokoju zainicjował w 1889 roku papież Leon XII, zaś kontynuowali – Benedykt XV (encyklika *Pacem Dei munus* z 23 maja 1920 roku była pierwszym oficjalnym dokumentem dotyczącym pokoju i jego stanowienia), Pius XI, Pius XII, Jan XXIII, Paweł VI (Kondziela 1992, s. 18, Rosa 2004, s. 158-159). Myśl Pawła VI (1981, s. 202), dla którego warunkiem pokoju zewnętrznego jest stan pokoju wewnętrznego, wzbogacił Jan Paweł II (2005, s. 11-29). Prawo do życia i rozwoju było w rozumieniu Jana Pawła II prawem do życia w pokoju, urzeczywistnianym drogą zmiany sposobu myślenia, jak i zwróceniu się ku wychowaniu jako aktywności opartej na wartościach. O ile przeszłość, a zwłaszcza dorobek pedagogów nurtu Nowego Wychowania, okazała się znacząca dla uzasadniania potrzeby do wychowania dla pokoju, to samo jego określenie wzbudzało dyskusje. Rozpoznaniu i upowszechnianiu idei wychowania dla pokoju nie ułatwiała wieloznaczność nazewnictwa, jak i synonimiczność propozycji pojęciowych⁵. Do połowy lat 90-tych XX wieku, pojawiają się dwa określenia: pierwsze to „wychowania dla pokoju” związane z działaniem na rzecz zaangażowanie w pokojową przyszłości świata (Wesołowska 2006, s. 24-26), gdzie kategoria pokoju sytuowana jest zewnętrznie wobec faktu aktywności własnej. Drugie określenie

---

5 W kontekście problematyki wychowania do pokoju, można było spotkać terminy o zróżnicowanej pojemności znaczeniowej, gdzie rdzeniem była aktywność wychowawcza: 1) wychowanie pacyfistyczne, 2) przygotowanie społeczeństwa do życia w pokoju, 3) wychowanie do międzynarodowego zrozumienia, współpracy, pokoju i poszanowania podstawowych praw człowieka, a także pojęcia szersze jak: 1) pedagogika pokoju, 2) pokojowa edukacja, 3) edukacja pokojowa (Wesołowska 1983, s. 5-13, Wesołowska 1993, s. 80, Wojnar 2000, s. 111-113).

to „wychowanie do pokoju” czyli postrzeganiem pokoju jako wartości autotelicznej, będącej podstawowym założeniem wychowania moralnego człowieka, jak i wartości mającej znaczenie dla określania człowieczeństwa (Gajdamowicz 1997, s. 77). Wychowanie „do” jak i „dla” pokoju, czy też w szerszym znaczeniu respektowanie założeń pedagogiki pokoju⁶, wynika z faktu mnożących się czynników ryzyka progresywnego rozwoju i współistnienia człowieka z innymi ludźmi, jak i naturą, składającego się na metaforycznie ujęte przez Alvina Tofflera (2007) zjawisko szoku przyszłości. Rusztowanie aksjologiczne pedagogiki pokoju (czyli kształtowanie postaw i przekonań opierając się na wartości tolerancji, godności, sprawiedliwości, odpowiedzialności, porozumienia, równości) – wyznacza potencjalny kierunek wychowania do pokoju. Pokój w realizacji praktyki wychowawczej jest zatem rozumiany jako urzeczywistnianie działań wspólnotowych na rzecz dziedzictwa kulturowego, szacunku dla praw i życia ludzkiego, działań kreatywnych na rzecz środowiska naturalnego, zrównoważonego rozwoju społecznego oraz rozpoznawania i eliminowania konfliktów (naznaczonych przemocą i siłą). W takim ujęciu, utrzymywanie pokoju jako wartości ogólnoludzkiej, wymaga kompetencji kształtowanych w klimacie kultury pokoju, obejmujących zarówno akty wychowania i socjalizacji, gdzie istotnym jest dialogiczność, krytyczne myślenie, umiejętność ochrony zasobów dających szansę na rozwój (Wojnar 2000, s. 16).

Wojna dla pokoju czyli pokonywanie wirusa COVID-19

Współcześnie, zestawienie kategorii pokoju i zdrowia tylko pozornie wydaje się nieoczywiste. Rozważania o naturze pokoju uzmysławiają, że rozumienie pokoju może przybierać postać pozytywną, ale również pokój może być rozumiany jak brak wojny lub zorganizowanych aktów przemocy (Kukułka 1987, s. 153). Pokój zwłaszcza w tym ostatnim ujęciu, zawiera ukrytą tendencję do sankcjonowania istniejącego status quo, co w kontekście wybuchu pandemii koronawirusa uświadamia dramatyczną walkę z wirusem⁷, służącą odzyskaniu epidemiologicznie statusu zdrowia publicznego choćby sprzed roku 2019. Wojna z wisusem stała się nośnikiem platońskiej idei wojny jako środka dla zapewniania pokoju, czyli w tym przypadku likwidacji zagrożenia związanego z niewidzialnym i z czasem, coraz bardziej uświadamianym wrogiem, czyli chorobotwórczym wirusem. Paradoksalnie,

---

6 Termin ten wprowadził papież Paweł VI w 1969 roku (Paweł VI 1993), ustanawiając również od 1968 roku ósmy grudnia – Światowym Dniem Pokoju.

7 COVID-19 (ang. Coronavirus 2019) definiowany jest jako ostra choroba zakaźna układu oddechowego, wywołana zakażeniem się wirusem SARS-Cov-2 – rozpoznany i opisany w środkowych Chinach w mieście Wuhan (prowincja Hubei); 11 marca 2020, COVID-19 został uznany przez WHO za pandemię, gdzie do 15.04.2020 odnotowano 2 miliony przypadków zachorowań w 180 państwach i 120 tysięcy przypadków śmiertelnych.

żyjąc w pokoju – staliśmy się częścią wojny z wirusem. Pandemia koronawirusa przypomniała społecznościom żyjącym w stanie względnej homeostazy, iż historia zwłaszcza chorób zakaźnych lubi zataczać koło. Prześledzenie mechanizmu epidemii, a następnie jej przekształcenie w pandemię uzmysławia, że główne strategie służące pokonywaniu COVID-19 uznano i stosowano w przeszłości. W świecie zmaconego pokojowego współistnienia natury i człowieka, pojawiły się znane historii medycyny działania jak: kwarantanna, izolacja chorych (izolatoria), dezynfekcja, zasłanianie ust (chusty, maseczki), zwiększenie częstotliwości mycia rąk oraz wykorzystanie lub pozyskiwanie szczepionek (Krajewska 2020, s. 17-18). Doświadczanie stanu epidemii, czy też pandemii wiodło ku obrazom masowych zgonów (tabela 1), zerwaniu z modelami dotychczasowego funkcjonowania, gdzie czas pandemii stał się czasem specjalnym, zawłaszczającym dotychczasowe zwyczaje i rytuały, który finalnie zmieniał dotychczasowe rytmy życia.

Tabela nr 1. Czas apokalipsy – doświadczanie epidemii w przeszłości

Czas trwania	Rodzaj	Liczba ofiar [mln]
165-180	zaraza Antoninów – najprawdopodobniej ospa	5
1347-1351	czarna śmierć – dżuma	25
1520-1979*	ospa prawdziwa	56
1665-1666	wielka zaraza w Londynie – dżuma	0,1
1817-2018**	cholera	1
1885	dżuma	15
1918-1920	hiszpanka – grypa	40-50
1957-1958	grypa azjatycka	1-2
1968-1970	grypa Hong Kong	1-4
1977-1978	grypa rosyjska	1
od 1977	HIV/AIDS	35
2002-2003	SARS	0,8
2009-2010	świńska grypa	0,28
2014-2018*	EBOLA – gorączka krwotoczna	0,01
2015-2019	MERS	0,86
od 2019	COVID-19	6,86***

*ostatnie zarejestrowane ognisko **siedem epidemii ***do dnia 2.03.2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie: 1) Gliński Z., Żmuda A. (2020). *Epidemie i pandemie chorób zakaźnych*. „Życie Weterynaryjne”, 95, s. 554-560; 2) Procyk-Lewandowska I. (2020). *Historia pandemii na świecie – koronawirus SARS-Cov-2 na tle innych pandemii*, <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/historia-pandemii-na-swiecie-koronawirus-sars-cov-2-na-tle-innych-pandemii>, 6788,n,168; 3) WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, <https://covid19.who.int/> (data dostępu: 2.03.2023)

Covidowa rzeczywistość zachwiała jednostkowo wypracowywaną na co dzień harmonią zdarzeń, będącą w subiektywnym odczuciu istotnym elementem doświadczania wewnętrznego (s)pokoju. Toposy pandemii – zarówno te dawne, jak i współczesne – to również czas kryzysu społecznego, (nie)pokoju wewnętrznego

związanego z postrzeganiem pandemii jako sytuacji trudnej, gdzie szczególnie lęk o życie i zdrowie (własne oraz najbliższych) stał się czynnikiem dezorganizującym codzienne życie i uruchamiał wiele mechanizmów obronnych (Poleszak, Pyżalski 2020, s. 7). Doświadczenie choroby, obawy związane ze skutkami przechorowania COVID-19, lęk związany z możliwością zakażenia, negatywne emocje związane z przymusem izolacji lub kwarantanny – wskazywało w większości na postawę człowieka w sytuacji kryzysu, którego linia biegu życia ulegała załamaniu. Reakcje emocjonalne związane z zagrożeniem wystąpienia choroby, skutkowały utratą poczucia bezpieczeństwa, przybierającego zróżnicowane formy: od aktów społecznego sprzeciwu (ruch antyszczepionkowy, niestosowanie środków ochrony dróg oddechowych, niezachowywanie dystansu), po zachowania adaptacyjne (związane z przestrzeganiem zakazów i nakazów służb medycznych i epidemiologicznych) oraz działania prospołeczne przywracające wiarę, iż:

[...] pozostaniemy społeczeństwem, a nie ludźmi, samotnymi elektronami w zadżumionej, groźnej przestrzeni (Maj, Skarżyńska 2002, s. 8).

W obecnym postpandemicznym czasie, nie mniej groźna jest habituacja, czyli uodparnianie się psychiczne na ponawiane informacje o zagrożeniu (nawrotom zachorowań), które mogą okazać się jedynie pozorem życia w pokoju, czyli bezpiecznym środowisku życia. Ponowne przeżywanie pokoju wymaga przewartościowania stosunku człowieka do czasu, którego jak pokazuje pandemia, nie da się sprowadzić wyłącznie do rozumienia liniowego, lecz czasu, który nie porządkuje następujących po sobie zdarzeń, lecz eksponuje analogię powtarzających się cykli zdarzeń (Pawłczyńska 1986, s. 19).

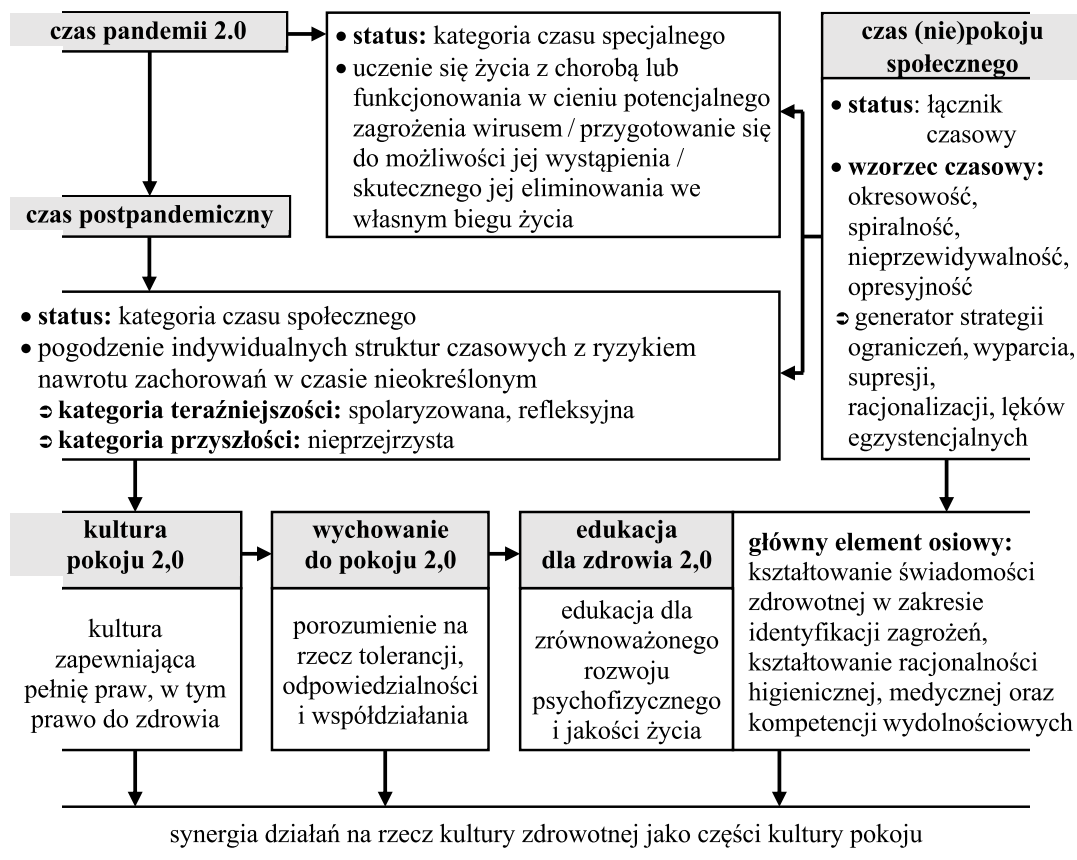
Konkluzje

Wartości wpisywane w obszar kultury pokoju, a w szczególności odpowiedzialność, wspólnotowość, zaangażowanie na rzecz porozumienia, to wartości „uwspólnione” również dla innych obszarów kultury. W okresie postpandemicznym, takim obszarem jest kultura higieniczna, której znaczenie wyznaczyło kierunek dla działań służących pokonywaniu pandemii COVID-19, jak i osvajanie się z zasadami funkcjonowania w nowych realiach życia. Zagrożenie zachorowaniem, doświadczenie choroby, przewyciężanie i osvajanie ze skutkami COVID-19, towarzyszy klimat uszczuplenia zasobów zdrowotnych. Kształtowanie kultury higienicznej, stanowiącej bazę dla kompetencji witalnych służących ochronie zdrowia (czyli profilaktyce, prewencji zagrożeń) dotyczy zarówno obszaru soma jak i psyche. Zaznaczyć jednak należy, że ochrona ciała jest w swej istocie czynem zachowawczym, stąd też do przekraczania rzeczywistości zastanej, istotny jest etyczny sens kreacji witalnej wartości ciała (Pawłucki 1996, s. 100-101). Odzyskanie, jak i zachowanie zdrowia nie jest jedynie aktem jednostkowych działań stanowiących opierając się o zasady

higieny negatywnej (czyli wyłącznie eliminowaniu/unikaniu zagrożeń), lecz aktem wspólnotowych dążeń dla tworzenia przestrzeni rozwoju poprzez odpowiedzialne i zaangażowane realizowanie zachowań higienicznych jako zdrowotnego *status quo*. Aspekt zachowywania zdrowia dotyczy również psychicznej sfery życia człowieka, gdzie wyzwaniem jest identyfikacja i pomoc w zakresie utrzymującego się osamotnienia (negatywnie przeżywanego doświadczenia oddalenia fizycznego/psychicznego od innych/najbliższych wynikających z izolacji/długotrwałego leczenia w czasie pandemii), dezolacji (silnego obciążenia samotnością po stracie partnera życiowego), pojawiających się lub utrzymujących stanów depresji, jak i pojawiającej się samotności społecznej wywołanej poczuciem bycia niezrozumianym, przygnębieniem czy też niezdolnością do optymistycznego postrzegania własnej przyszłości (Wrona-Polańska 2009, s. 12-13, Appelt 2022, s. 16-17). Zgodnie z Konstytucją Światowej Organizacji Zdrowia (1946/1948), zdrowie we wszystkich aspektach wszystkich narodów ma zasadnicze znaczenie dla osiągnięcia pokoju i bezpieczeństwa w wymiarze indywidualnym i społecznym, co wymaga współpracy na poziomie jednostkowym i międzynarodowym. W obliczu doświadczeń związanych z pandemią, formą aktywności na rzecz pokoju jest edukacja zdrowotna, której celem w aktualnie przeżywanym czasie społecznym jest wielopłaszczyznowe kształtowanie zdrowomyślności jako stanu krytycznie transformowanych informacji, zachowań zdrowotnych oraz świadomości nastawionej na zdrowie witalnej kompetencji życiowej, umożliwiającej harmonijny rozwój człowieka w cyklu życia. COVID-19 jako choroba, stała się odzwierciedleniem określonych warunków biologicznych, społecznych i kulturowych, generujących nie tylko konkretne (dotąd nieznanne z przeszłości) destrukcyjne symptomy morfofunkcjonalne organizmu, ale zespół obaw i lęków uruchamianych przez obecność choroby zagrażającej życiu. Istnieje zatem potrzeba wprowadzanie odrębnej ścieżki wychowania określanej mianem wychowania dla/do pokoju, lecz korelowania treści z zakresu edukacji ekologicznej, zdrowotnej, filozoficznej, wiedzy o społeczeństwie, gdzie zasadnym jest dążenie do udzielania odpowiedzi na pytanie: jak żyć w złożonej i pełnej napięć przestrzeni życia. Odkrywanie wartości pokoju oraz zasad służących jego stanowiению służy edukacja jako długoterminowa inwestycja w rozwój człowieka (na każdym etapie zdobywania doświadczeń jednostkowych i społecznych), gdzie jak pisze Jerome S. Bruner edukacja to: „[...] złożony proces dopasowywania kultury do potrzeb jej członków oraz jej członków i rodzajów ich wiedzy do potrzeb kultury” (Bruner 2006, s. 9).

W tym symbolicznym przekazie, kultura pokoju posiada zatem strukturę mozaikową (schemat 1), gdzie kultura zdrowotna człowieka (której częścią jest sztuka higienicznej opieki nad ciałem) jest silnie oddziaływującym wektorem zmiany w sposobie postrzegania pokoju jako doświadczenia poczucia bezpiecznego funkcjonowania na co dzień jako podstawy działań na rzecz samorozwoju w wymiarze mikro i makro.

Schemat 1. Kategoria czasu jako wyznacznik powiązań kategorii pokoju i zdrowia w okresie postpandemicznym

Źródło: opracowanie własne na podstawie: 1. Adam B. (2010). *Czas*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!, s. 89, 199, 174; 2. Fehler W., Piątek J.J., Podgórzanska R. (2017). *Leksykon bezpieczeństwa wewnętrznego*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego US Minierwa. Szczecin, s. 42-46.

Syntetyzując rozważania skłaniam się ku stanowisku, że odbudowa jakości życia naznaczona doświadczeniami wyniesionymi z pandemii, wymaga wbudowania w dotychczasowe myślenie i działanie kategorii stanowiących przeciwwagę dla pandemicznej rzeczywistości. Punktem oparcia dla reinterpretacji kategorii zdrowia pozytywnego w kontekście traumatycznych doświadczeń covidowych (w tym: redukcji niepokojów wewnętrznych wywołanych utratą dotychczasowego zdrowotnego *status quo*) staje się aksjologiczne zorientowanie na podnoszącą zasoby witalne siłę spokoju/harmonii funkcjonowania opisującej kategorię pokoju, jak i kategorię nadziei – będącej przeciwieństwem rezygnacji, porażki, utraty sensu i załamania w obliczu niesprzyjających okoliczności. Jan Szczepański, stawiając zarówno pokój, jak i nadzieję pośród spraw ludzkich podkreślał, iż w istocie obie zasilają optymizm i gotowość dążenia do celu (1984, s. 273), co staje się istotne dla określenia postulatów pedagogicznych, wynikających z podejmowanego w tekście zagadnienia:

1. istnieje potrzeba modyfikowania struktury umiejętności życiowych, czyli narzędzia pozyskiwania i odbudowywania zasobów zdrowotnych, gdzie wzbogaceniu aktywności na rzecz zdrowia posłużyć mogą wartości przynależne dla edukacji dla pokoju (w znaczeniu bycia nośnikiem wartości egzystencjalnych) oraz edukacji zorientowanej na zdrowie (zwłaszcza podejściu profilaktycznym, zorientowanym nie tylko na unikanie zachorowań, ale i przeciwdziałanie ich bezpośrednim oraz odległym skutkom),
2. odchodzenie od jednowymiarowych projektów edukacyjnych związanych z przeżywaniem wartości zdrowia w aspekcie behawioralnym (kształtowania zachowań zmniejszających ryzyko chorób) ku wielostronnemu spojrzeniu na codzienne funkcjonowanie człowieka, gdzie życiu wolnym od zagrożeń służy pojednanie relacji rozumu z wartościami humanistycznymi, w kręgu których lokowana jest nadzieja w rozumieniu siły pozytywnej „do” (Kozielecki 2006, s. 72) (w znaczeniu traumatycznych doświadczeń covidowych) oraz wartość pokoju jako środka niosącego potencjał zrównoważonego rozwoju w obliczu potencjalnej straty/naruszenia zasobów witalnych.

Bibliografia

- Adam B. (2010). *Czas*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Appelt K. (2022). *Stan psychiczny dzieci i młodzieży po 2 latach pandemii – raport*. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, 7-8, s. 16-17.
- Św. Augustyn (1953). *Dialogi i pisma filozoficzne*. T. I, tłum. Świderkówna A., Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Arystoteles (1953). *Polityka*, tłum. Piotrowicz L., Wrocław: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Borgosz J. (1989). *Drogi i bezdroża filozofii pokoju (od Homera do Jana Pawła II)*. Warszawa: Wydawnictwo MON.
- Bruner J.S. (2006). *Kultura edukacji*, tłum. Brzostkowska-Tereszkiewicz T., Kraków: Universitas.
- Campanella T. (1954). *Państwo Słońca*, tłum. Kornatowski W., Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Cicero M.T. (1960). *Pisma filozoficzne*. T. II, tłum. Kornatowski W., Kraków: PWN.
- Diderot D. (1953). *Wybór pism filozoficznych*, tłum. Rodoziński A.J., Hartwig J., Warszawa: PIW.
- Fehler W., Piątek I., Podgórzeńska R. (2017). *Leksykon bezpieczeństwa wewnętrznego*, Szczecin: Wydawnictwo Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego Minerwa.
- Gajdamowicz H. (1997). *Pedagogika pokoju – refleksje aksjologiczno-metodologiczne*, „Biuletyn Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego”, z. 2, s. 81-90.
- Gliński Z., Żmuda A. (2020). *Epidemie i pandemie chorób zakaźnych*, „Życie Weterynaryjne”, 95, s. 554-560.

- Hobbes T. (1954). *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, tłum. Znamierowski C., Kraków: PWN.
- Jan Paweł II (2005). *Encyklika Redemptor hominis*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kant I. (1993). *O wiecznym pokoju. Zarys filozoficzny*, tłum. Przybylak F., Wrocław: Wydawnictwo UWr.
- Kondziela J. (1992). *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII – Jan Paweł II*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia (1946) ratyfikowana przez Polskę w 1948 roku*, Dz. U. 1948 nr 61, poz. 477.
- Kozielecki J. (2006). *Psychologia nadziei*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Krajewska H. (2020). *Pandemie w historii świata*, „Wieś i Rolnictwo”, 3, s. 17-30.
- Lechicka J. (1953). *Rola dziejowa S. Leszczyńskiego oraz wybór z jego pism*, Toruń: Towarzystwo Naukowe.
- Lucretius T.C. (1957). *O naturze wszechrzeczy*, tłum. Szymański E., Kraków: PIW.
- Machiavelli N. (1984). *Książę*, tłum. Nanke C., Wrocław-Warszawa-Kraków: PIW.
- Modrzewski A.F. (1953). *Dzieła wszystkie*, T.I. Warszawa: PIW.
- Maj K., Skarżyńska K. (2020). *Społeczeństwo wobec pandemii. Raport z badań*, Fundacja im. S. Batorego. Warszawa: WSPS.
- More T. (1954). *Utopia*, tłum. Abgarowic A., Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Paweł VI (1981). *Populorum progressio*, „Życie i Myśl”, 5-6, s. 191-216.
- Pawelczyńska A. (1986). *Czas człowieka*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN.
- Pawłucki A. (1996). *Pedagogika wartości ciała*, Gdańsk: Wydawnictwo Uczelniane AWF.
- Platon (1958). *Państwo z dodatkiem siedmiu ksiąg praw*, T. I, II, tłum. Witwicki W., Warszawa: PWN.
- Plautus (1931). *Komedje*, T. I, tłum. Przychocki G., Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Poleszak W., Pyżalski J. (2020). *Psychologiczna sytuacja dzieci i młodzieży w dobie pandemii*, W: *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. Pyżalski J. Warszawa: EduAkcja.
- Procyk-Lewandowska, I.. *Historia pandemii na świecie – koronawirus SARS-Cov-2 na tle innych pandemii*, dostępne na: <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/historia-pandemii-na-swiecie-koronawirus-sars-cov-2-na-tle-innych-pandemii,6788,n,168> (otwarty: data dostępu: 9.02.2023)
- Rousseau J.J. (1948). *Umowa społeczna*, tłum. Peretiatkowicz A., Łódź: Marian Ginter. Księgarnia Wydawnictw Prawniczych i Naukowych.
- Rosa R. (2005). *Filozofia i edukacja do bezpieczeństwa*, Siedlce: Wydawnictwo AP.
- Rosa R. (2004). *Wojna i pokój w nauce społecznej Kościoła*. W: *Pokój jako przedmiot badań. Teoria i praktyka edukacyjna*, red. Jałmużna T., Michnowicz W. Łódź: PAN.
- Toffler A. (2007). *Szok przyszłości*, tłum. Osiatyński W., Ryszka E., Woydyłło-Osiatyńska E., Warszawa: Wydawnictwo Kupisz.
- Stadtmuller-Wyborska E. (1991). *O wychowaniu dla pokoju. Idea i praktyka w edukacji i świadomości polskiej młodzieży*, Warszawa-Gdańsk: IBMwP.
- Staszic S. (1959). *Ród ludzki*, T. I-III. Warszawa: PWN.
- Szczepański J. (1984). *Sprawy ludzkie*, Warszawa: Czytelnik.

- Wesołowska E.A. (1983). *Wychowanie dla pokoju w pracy szkoły*, Warszawa: WSiP.
- Wesołowska E.A. (1993). *Współpraca między narodami i wychowanie dla pokoju – problemy społeczne i pedagogiczne*, Toruń: UMK.
- Wesołowska E.A. (2006). *Współczesna pedagogika pokoju*. W: *Pokój, bezpieczeństwo i prawa człowieka w teorii i praktyce edukacyjnej*, red. T. Jałmużna, R. Rosa. Łódź: Wydawnictwo Naukowe WSI.
- WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, dostępny na: <https://covid19.who.int/> (otwarty: data dostępu: 2.03.2023).
- Wojnar I. (2000). *Kształtowanie kultury pokoju – zobowiązaniem edukacyjnym na XXI wiek*. W: *Etos edukacji w XXI wieku: zbiór studiów*, red. I. Wojnar. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa.
- Wojnar I. (2000). *Humanistyczne intencje edukacji*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Wojnar I., Piejka A., Samoraj M., (2008). *Idee edukacyjne na rozdrożach XX wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Wrona-Polańska H. (2009). *Kreowanie zasobów osobowych wyzwaniem dla promocji zdrowia. Perspektywa psychologiczna*. W: *Promocja zdrowia w teorii i praktyce*, red. H. Wrona- Polańska, J. Mastalski. Kraków: Wydawnictwo UJ.